

ГАГАРІНОВ Олексій Валерійович, доктор філософії з економіки, викладач кафедри економіки підприємства та організації бізнесу, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, докторант Одеського національного технологічного університету, <http://orcid.org/0000-0002-3886-8388>

ДИНАМІКА КІЛЬКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ РЕЗУЛЬТАТІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЯК ІНДИКАТОР СТАНУ СПРИЯТЛИВОСТІ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Гагарінов О. В. Динаміка кількості підприємств та їх результатів функціонування як індикатор стану сприяєливості зовнішнього середовища.

У статті проведений аналіз динаміки кількості підприємств в Україні за період 2010–2023 рр., а також результатів їх функціонування. Підприємства досліджені за розмірами: великі, середні, малі та мікропідприємства. Базою дослідження стали дані державної служби статистики. Зокрема, дослідження динаміки відхилень та темпів приросту за роками за кількістю зайнятих працівників, обсягом виробленої та реалізованої продукції та чистого прибутку (збитку). Аналіз чітко вказує на спад активності за об'єктивними причинами, зокрема, якщо говорити про період з 2022 року, період повномасштабного вторгнення російської федерації та війни, яка триває. Чітко прослідковується тренд щодо розвитку малих та мікропідприємств, проте їх чистий прибуток (збиток) є від'ємним з 2022 року, в той час як великі та середні підприємства отримали прибуток у 2023 році. Хоча кількість середніх підприємств знижується, кількість малих підприємств зростає. За кількістю зайнятих працівників також простежується негативна тенденція, тільки мікропідприємства за цим критерієм зросли у 2023 році. Проведений аналіз дає можливість опосередковано робити висновки щодо стану сприяєливості зовнішнього середовища щодо діяльності суб'єктів господарювання та його впливу на рівень системної досконалості підприємства загалом, що своєю чергою має спонукати системний менеджмент суб'єктів господарювання до систематизації діяльності, впровадження технологій, які спрямовані на підвищення продуктивності праці, зменшення собівартості продукції/послуги та підвищення ефективності й результативності діяльності на шляху до постійного вдосконалення.

Ключові слова: підприємство, сприяєливість зовнішнього середовища, малі підприємства, мікропідприємство, системна досконалість.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Підприємство – суб'єкт господарювання, який є базисом економічної підсистеми, умови для якого своєю чергою створюються надсистемою на макро та мегарівнях. Насамперед на державному рівні, що відображається нормативно-правовим забезпеченням діяльності підприємств у всій ієрархії: від парламенту до органів місцевого самоврядування, судової системи та виконавчої влади загалом. Все це створює певні умови діяльності для суб'єктів господарювання, починаючи від податкових, закінчуючи питаннями інвестиційної привабливості середовища, безпекових питань, кадрового забезпечення, рівня життя, що впливає на попит продукції/послуг, що виробляють підприємства, тощо. Підприємство – це відкрита економічна система, яка обмінюється із зовнішнім середовищем товарно-матеріальними цінностями, інформацією та енергією. І тому рівень системної досконалості завжди знаходиться під впливом зовнішнього середовища, ринку закупівель, ринку продажів, ринку праці, фінансово-економічного стану в країні або країнах, в яких здійснює свою діяльність, регламентів та впливів з боку надсистеми тощо. Саме тому актуальним є дослідження динаміки кількості підприємств в Україні та їх результатів діяльності. Це дає можливість опосередковано робити висновки щодо стану сприяєливості зовнішнього середовища щодо діяльності суб'єктів господарювання та його впливу на рівень системної досконалості підприємства загалом. Це і зумовлює мету статті та актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз публікацій [2–4] свідчить про те, що авторів цікавлять питання динаміки розвитку підприємництва, економічної динаміки промислових підприємств, їх ділової активності. Проте ці дослідження потрібно проводити регулярно з урахуванням поточного часу та викликів, які існують, зокрема в контексті проблем управління підприємствами в сучасних умовах господарювання, які були висвітлені автором у [5].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз динаміки розвитку та функціонування підприємств різних розмірів в Україні (2010–2023 рр.) під впливом змін зовнішнього середовища, зокрема повномасштабного вторгнення, та обґрунтування управлінських рекомендацій для підвищення їхньої ефективності та системної досконалості в умовах економічної нестабільності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідимо динаміку кількості підприємств в Україні за період 2010–2023 рр. за їх розмірами: велике, середнє, мале та мікропідприємства. Згідно з критеріями поділу в Україні [6], до великих підприємств відносяться ті, що мають балансову вартість активів понад 20 млн євро, чистий дохід від реалізації понад 40 млн євро та середню

кількість працівників понад 250 осіб; до середніх підприємств – ті, що мають балансову вартість активів до 20 млн євро, чистий дохід від реалізації до 40 млн євро та середню кількість працівників до 250 осіб; відповідно до малих підприємств відносять ті, що мають балансову вартість активів до 4 млн євро, чистий дохід від реалізації до 8 млн євро та середню кількість працівників до 50 осіб; до мікропідприємств – ті, що мають балансову вартість активів до 350 тис. євро, чистий дохід від реалізації до 700 тис. євро та середню кількість працівників до 10 осіб. Відповідність відношення того чи іншого підприємства до великого, середнього, малого чи мікропідприємства відбувається за результатами річної фінансової звітності та відповідності мінімум двом критеріям з трьох.

Усі аналітичні розрахунки у цій статті зроблені на основі [7–8]. Дані наводяться без урахування результатів діяльності банків та бюджетних установ за 2014–2021 роки без тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях; дані за 2022 рік наведено без урахування тимчасово окупованих російською федерацією територій та частини територій, на яких ведуться (велися) бойові дії. Інформація за 2021–2022 рр. сформована на основі фактично поданих підприємствами звітів та проведених дооцінок показників.

Отже, розглянемо аналіз динаміки підприємств за 2011–2023 рр. (рис. 1). Виходячи з таблиці, можна говорити про те, що 2017–2019 рр. були найбільш сприятливими щодо приросту кількості підприємств за усіма розмірами. Проте слід зазначити негативну тенденцію, на яку вказує відхилення у кількості 2023 року (порівняно з 2010 роком), а саме: зменшення на 78602 великих підприємств, 114139 середніх підприємств, 142575 малих підприємств, 2369062 мікропідприємств.

Розглянемо також результати аналізу динаміки кількості зайнятих працівників на підприємствах України за їх розміром у період 2011–2023 рр. (рис. 2). Виходячи з проведених розрахунків, видно, що у 2023 році (порівняно з 2010 роком) загалом на підприємствах України зайнято на 2905978 працівників менше, на великих підприємствах – менше на 1076275, середніх підприємствах – менше на 1057076 працівників, на малих підприємствах – менше на 772627 працівників та на мікропідприємствах – менше на 222864 працівників. Суттєве зменшення зайнятих працівників загалом характерне для більшості років у зазначених періодах. Позитивна динаміка характерна для періоду 2017–2019 рр. та 2021 року, в той час як 2019 рік відзначився позитивною динамікою збільшення кількості зайнятих працівників до попереднього періоду за всіма розмірами підприємств, а саме: великі підприємства збільшили

кількість зайнятих працівників на 34046 або на 2,16%; середні підприємства – на 308440 працівників або на 11,24%; малі підприємства – на 1055777 зайнятих або на 6,43%; мікропідприємства – на 74025 або на 10,51%.

Аналіз динаміки виробленої продукції на підприємствах України за їх розміром у період 2013–2023 рр. наведений на рис. 3.

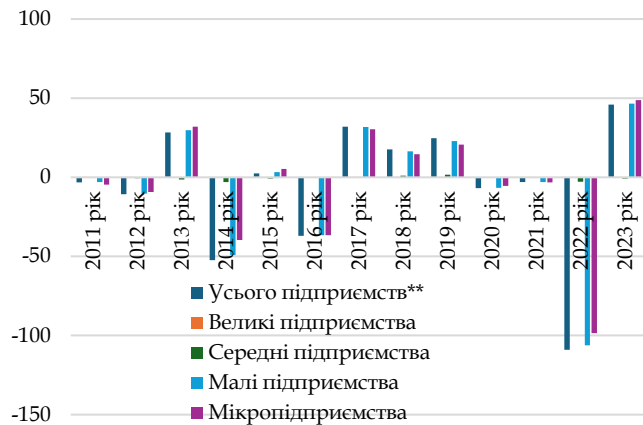

Рис. 1. Аналіз динаміки кількості підприємств за їх розмірами в Україні за період 2011–2023 рр. (абсолютне відхилення кількості підприємств, тис. одиниць). Джерело: побудовано автором.

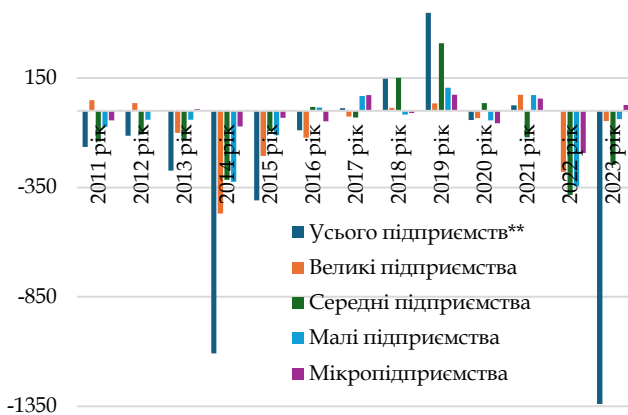
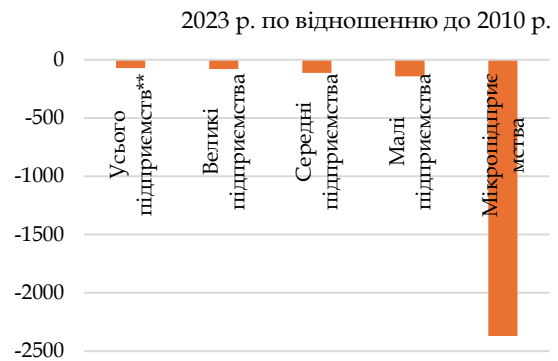

Рис. 2. Аналіз динаміки кількості зайнятих працівників на підприємствах за їх розмірами в Україні за період 2011–2023 рр. (тис. осіб). Джерело: побудовано автором.

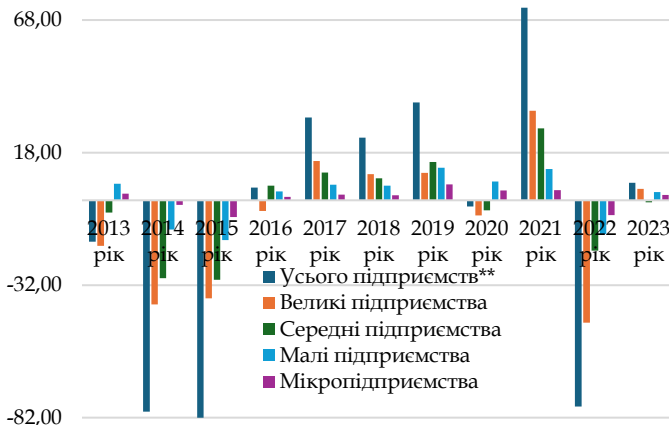

Рис. 3. Аналіз динаміки виробленої продукції на підприємствах за їх розмірами в Україні за період 2013–2023 рр., млрд дол. США. Джерело: побудовано автором на основі даних [8].

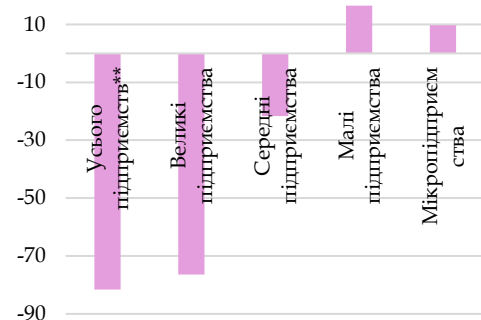
Розрахунок у таблиці відбувався за середньозваженим курсом долара США згідно [8]. Динаміка курсу долара США за період 2010–2023 рр. наведена на рис. 4. Темп приросту курсу гривні до долара США у 2023 році до 2010 року став 360,83%.

Виходячи з табл. 3, можна говорити про те, що динаміка виробленої продукції найбільш сприятлива у всіх підприємствах за розміром у 2017–2019 роках. Також слід вказати на позитивний щорічний приріст обсягу виробленої продукції малими та мікропідприємствами. Починаючи з 2016 року, цей тренд зберігається і у 2023 році; винятком є 2022 рік, який відзначився за цими категоріями підприємств зменшенням

виробленої продукції на 18,25% та 21,58% відповідно. Слід звернути увагу і на те, що у 2023 році (порівняно з 2012 роком) зафіксовано зростання обсягу виробленої продукції малими та мікропідприємствами на 37,97% та 76,79% відповідно, в той час як обсяг виробленої продукції середніми підприємствами зменшився на 17,83%, а великими – на 47,9%.

Розглянемо аналіз динаміки реалізованої продукції підприємств України за період 2011–2023 рр. (рис. 5). З 2013 до 2016 р. відмічається негативна тенденція. Найбільший спад обсягу реалізованої продукції прийшовся на 2014–2015 рр. та на 2022 рік. Падіння склало 30,76%; 32,69% та 31,64% відповідно.

2023 р. по відношенню до 2012 р.

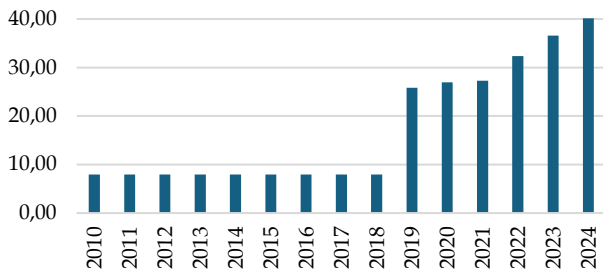

Рис. 4. Динаміка курсу гривні до долара США за період 2010–2023 рр.

Джерело: побудовано автором на основі даних [8].

У 2023 році бачимо позитивну тенденцію за всіма розмірами підприємств. Обсяг реалізованої продукції у великих підприємств збільшився на 5,42%; у середніх підприємств – на 7,97%; у малих – на 12,29% та у

мікропідприємствах – на 14,66%. Якщо порівняти темп зростання за обсягом реалізованої продукції у 2023 році з обсягом виробленої продукції, то слід звернути увагу, що обсяг виробленої продукції у середніх підприємствах зменшився на 0,73%, в той час як по реалізованій продукції бачимо зростання на 7,97%, що свідчить про реалізацію запасів середніми підприємствами у 2023 році. Загалом (порівняно з 2010 роком) обсяг реалізації зменшився на 13,26% або на 56 229 212, 59 тис. дол. США, в той час як обсяг виробленої продукції зменшився на 25,14% або на 815 792 36,5 тис. дол. США. Це характерно для великих та середніх підприємств, в той час як малі та мікропідприємства зросли за обсягом реалізованої продукції на 1,91% або на 1 370 180,07 тис. дол. США та 4,07% або 932 136,66 тис. дол. США відповідно. Розглянемо також результати фінансової діяльності підприємств за їх розмірами за показником чистого прибутку (збитку) за період 2010–2023 років (рис. 6).

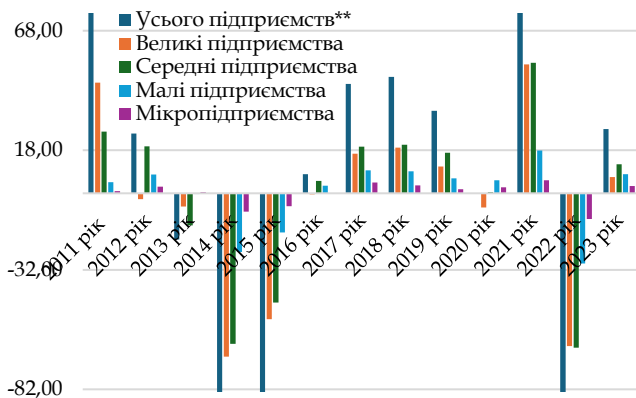

Рис. 5. Аналіз динаміки реалізованої продукції на підприємствах за їх розмірами в Україні за період 2011–2023 рр., млрд дол. США (Абсолютне відхилення реалізованої продукції).

Джерело: побудовано за розрахунками автора на основі [7–8].

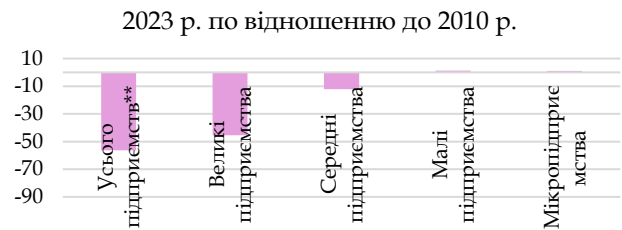

Рис. 6. Чистий прибуток (збиток) діяльності підприємств України за їх розмірами (без урахування мікропідприємств та банків) за період 2010–2023 рр., млрд грн.

Джерело: побудовано за розрахунками автора на основі [7–8].

Виходячи з рис. 2, можна говорити про те, що загалом підприємства вийшли на чистий прибуток у 2023 році. Своєю чергою 2021 рік є найбільш результативним для діяльності підприємства за всіма розмірами щодо отриманого чистого прибутку. У 2014–2015 рр. простежуються суттєві збитки, водночас з 2016 року пішло поступове зростання включно до 2019 року. В умовах повномасштабної війни станом на 2023 рік великі та середні підприємства отримали чистий прибуток, в той час як малі – чистий збиток.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті проведений аналіз динаміки кількості підприємств в Україні за період 2010–2023 рр., а також результатів їх функціонування. Підприємства досліджені за розмірами: великі, середні, малі та мікропідприємства. Аналіз чітко вказує на спад активності через об'єктивні причини, зокрема, якщо говорити про період з 2022 року, період повномасштабного вторгнення російської федерації та війни, яка триває. Чітко прослідковується тренд щодо розвитку малих та мікропідприємств, проте їх чистий прибуток (збиток) є від'ємним з 2022 року, в той час як великі та середні підприємства отримали прибуток у 2023 році, хоча кількість середніх підприємств знижується, водночас зростає кількість малих підприємств. За кількістю зайнятих працівників також спостерігається негативна тенденція, тільки мікропідприємства за цим критерієм зросли у 2023 році. Проведений аналіз дає можливість опосередковано робити висновки щодо стану сприятливості зовнішнього середовища щодо діяльності суб'єктів господарювання та його впливу на рівень системної досконалості підприємства загалом, що своєю чергою має спонукати системний менеджмент суб'єктів господарювання до систематизації діяльності, впровадження технологій, які спрямовані на підвищення продуктивності праці, зменшення собівартості продукції/послуги та підвищення ефективності й результативності діяльності на шляху до постійного вдосконалення.

Література.

1. Гавкалова Н. Л., Гагарінов О. В. Актуалізація необхідності інтенсифікації управління економічного поведінкою підприємств на основі аналізу економічних показників їх діяльності. *Проблеми економіки*. 2020. № 2 (44). С. 24–239.
2. Заводська Г. М. Стан та тенденції малого підприємництва в Україні. 36. наук. праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки). 2020. №1(41). С. 115–124.
3. Гурочкіна В. В., Кравченко Л. В. Економічна динаміка розвитку промислових підприємств в економіці емерджентного типу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. Том 31 (70). № 3. С. 128–135. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-3-21>.
4. Ясіновська І. Ф., Фелісеєв В. А. Ділова активність промислових підприємств України: оцінка проблеми та напрями забезпечення. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-16>.

5. Гагарінов О. В. Проблеми управління підприємствами в сучасних умовах господарювання. Сучасні тенденції та розвиток соціально-економічних систем: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 4 грудня 2024 р.) Харків: Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. 2024. С. 256-258.
6. Критерії поділу платників податків на великі, середні та малі підприємства для визначення способу подання податкової звітності. URL: <https://cvp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/657679.html/>
7. Державна служба статистики. Веб-сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Національний банк України. Веб-сайт. URL: <https://www.bank.gov.ua/>.

References.

1. Havkalova, N. L., & Haharinov, O. V. (2020). Aktualizatsiia neobkhidnosti intensyfikatsii upravlinnia ekonomichnoi povedinkoiu pidpriemstv na osnovi analizu ekonomichnykh pokaznykiv yikh diialnosti [Actualization of the need to intensify management of enterprise economic behavior based on the analysis of economic indicators]. *Problemy ekonomiky*, no. 2 (44), pp. 224-239.
2. Zavodska, H. M. (2020). Stan ta tendentsii maloho pidpriemnytstva v Ukraini [State and trends of small business in Ukraine]. *Zbirnyk naukovykh prats TDATU imeni Dmytra Motornoho (ekonomichni nauky)*, no. 1 (41), pp. 115-124.
3. Hurochikina, V. V., & Kravchenko, L. V. (2020). Ekonomichna dynamika rozvytku promyslovyykh pidpriemstv v ekonomitsi emerzhentnoho typu [Economic dynamics of industrial enterprise development in an emergent economy]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya: Ekonomika i upravlinnia*, vol. 31 (70), no. 3, pp. 128-135. DOI: <https://doi.org/10.32838/2523-4803/70-3-21>.
4. Yasinovska, I. F., & Felisiev, V. A. (2022). Dilova aktivnist promyslovyykh pidpriemstv Ukrainy: otsinka problemy ta napriamy zabezpechennia [Business activity of industrial enterprises in Ukraine: Problem assessment and support directions]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 44. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-16>.
5. Haharinov, O. V. (2024). Problemy upravlinnia pidpriemstvamy v suchasnykh umovakh hospodariuvannia [Problems of enterprise management in modern economic conditions]. In *Suchasni tendentsii ta rozvytok sotsialno-ekonomichnykh system: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf.* (Kharkiv, 4 hrudnia 2024 r.) (pp. 256-258). Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi ekonomichnyi universytet imeni Semenа Kuznetsia.
6. Derzhavna podatкова sluzhba Ukrainy. (n.d.). Kryterii podilu platnykiv podatkov na velyki, seredni ta mali pidpriemstva dlia vyznachennia sposobu podannia podatkovoi zvitnosti [Criteria for classifying taxpayers as large, medium or small enterprises for determining tax reporting procedure]. Available at: <https://cvp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/657679.html/>.
7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (n.d.). Official website. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. Natsionalnyi bank Ukrainy. (n.d.). Official website. Available at: <https://www.bank.gov.ua/>.

Abstract.

Haharinov O. The dynamics of a number of enterprises and their results of functioning as an indicator of the acceptability of the external environment.

An enterprise is a business entity that is the basis of an economic subsystem, in turn, the conditions for which are created by a supersystem at the macro and mega levels. First, at the state level, which is reflected in the regulatory and legal support for the activities of enterprises throughout the hierarchy: from parliament to local governments, the judiciary and the executive branch. All this creates certain conditions for the activities of business entities, starting from tax issues, ending with issues of investment attractiveness of the environment, security issues, staffing, the standard of living, which affects the demand for products/services produced by enterprises, the state of infrastructure, etc. An enterprise is an open economic system that exchanges with the external environment commodity and material values, information and energy. And therefore, the level of its systemic perfection is always influenced by the external environment, the procurement market, the sales market, the labor market, the financial and economic situation in the country or countries in which it operates, regulations and influences from the supersystem, etc. The article analyzes the dynamics of the number of enterprises in Ukraine for the period 2010-2023, as well as the results of their functioning. Enterprises are studied by size: large, medium, small and micro-enterprises. The study was based on data from the State Statistics Service. In particular, the study of the dynamics of deviations and growth rates by year in the number of employees, the volume of manufactured and sold products and net profit (loss). The analysis clearly indicates a decline in activity due to objective reasons if we talk about the period from 2022, the full-scale invasion of the Russian Federation and the ongoing war. The trend in the development of small and micro enterprises is clearly visible, although their net profit (loss) has been negating since 2022, while large and medium-sized enterprises have made a profit in 2023, although the number of medium-sized enterprises is decreasing, while the number of small enterprises is increasing. A negative trend is also noted in the number of employees, while only micro enterprises increased by this criterion in 2023. The analysis conducted makes it possible to indirectly draw conclusions about the state of the external environment's favorability for the activities of business entities and its impact on the level of systemic perfection of the enterprise as a whole, which in turn should encourage the systemic management of business entities to systematize their activities, introduce technologies aimed at increasing labor productivity and reducing the cost of products/services, and increase the efficiency and effectiveness of activities on the path of continuous improvement.

Keywords: enterprise, environmental friendliness, small enterprises, microenterprise, systemic excellence.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2025 р.

Бібліографічний опис статті:

Гагарінов О. В. Динаміка кількості підприємств та їх результатів функціонування як індикатор стану сприятливості зовнішнього середовища. Актуальні проблеми інноваційної економіки та права. 2025. № 3. С. 71-74.

Haharinov O. The dynamics of a number of enterprises and their results of functioning as an indicator of the acceptability of the external environment. Actual problems of innovative economy and law. 2025. No. 3, pp. 71-74.

УДК: 331.108:331.101; JEL classification: J24, J20, O15

DOI: <https://doi.org/10.36887/2524-0455-2025-3-15>

ШЕМЧУК Руслан Сергійович, кандидат економічних наук, доцент кафедри підприємництва, управління та адміністрування, ВСП Миколаївський інститут розвитку людини ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», <https://orcid.org/0000-0002-7548-253X>
СКУПСЬКИЙ Руслан Миколайович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри підприємництва, управління та адміністрування, ВСП Миколаївський інститут розвитку людини ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», <https://orcid.org/0000-0003-1522-6101>
ГЕРАСИМЧУК Олександр Володимирович, аспірант Одеського національного технологічного університету, <https://orcid.org/0009-0003-6612-7303>

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ БАЗИС ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ТРУДОВИМИ РЕСУРСАМИ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Шемчук Р. С., Скупський Р. М., Герасимчук О. В. Теоретико-методологічний базис ефективного управління трудовими ресурсами в умовах післявоєнної відбудови.

Стаття присвячена аналізу та розробці ефективних методів управління трудовими ресурсами в післявоєнний період в Україні, який характеризувався значними соціально-економічними викликами, такими як дефіцит кваліфікованої робочої сили, необхідність відродження економіки та адаптація до нових умов праці. Метою дослідження є систематизація та оцінка ефективності підходів до управління трудовими ресурсами у контексті післявоєнної відбудови, а також визначення їх впливу на сучасні практики менеджменту. У статті розглядаються ключові методи, зокрема централізоване планування робочої сили, програми перекваліфікації, мотиваційні системи, орієнтовані на підвищення продуктивності, та використання тимчасової зайнятості для вирішення дефіциту кваліфікованих кадрів. Особлива увага приділяється адаптації цих методів до соціальних і психологічних потреб працівників, які зазнали впливу війни. Дослідження підкреслює важливість гнучкості та інноваційності в управлінні трудовими ресурсами в умовах кризи. Висновки статті акцентують увагу на актуальності історичного досвіду для розробки сучасних стратегій управління персоналом у періоди економічної нестабільності з метою підвищення ефективності та налагодження організаційно-виробничих процесів загалом.

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА» № 3 / 2025

Всеукраїнський науковий журнал